

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Kristýna Šťastná

Návrat klasicismu? O Proustově pojetí lásky
A Return to Classicism? Proust's Thinking about Love

Praha 2018

Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Voldřichová-Beránková, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 25. dubna 2018

Kristýna Šťastná

Poděkování:

Paní doc. PhDr. Evě Voldřichové-Beránkové, Ph.D. za vedení práce

Klíčová slova:

Francouzská literatura, Marcel Proust, klasicismus, moralismus, láska

Abstrakt:**Návrat klasicismu? O Proustově pojetí lásky**

Skeptický postoj k lásce má ve francouzské literatuře, obzvláště té klasické, své pevné místo. Práce přináší podrobnou analýzu postavy Swanna a jeho milostného vztahu k Odettě v prvním dílu *Hledání ztraceného času (Svět Swannových)* Marcela Prousta s cílem ověřit, zda a nakolik Proust, autor 20. století, zůstává ukotvený v této moralistické literární tradici. Studie zahrnuje rozbor Proustova pojetí lásky a jeho styčných bodů i rozdílů oproti klasicistní tradici, na niž autor často odkazuje. Práce dále nastiňuje, jakým způsobem se tento pesimistický přístup k lásce ve francouzské literatuře a filozofii vyvíjel dál. Do jaké míry se například Jean-Paul Sartre či Maurice Merleau-Ponty dají považovat za Proustovy „žáky“?

Key words:

French literature, Marcel Proust, classicism, moralism, love

Abstract:**A Return to Classicism? Proust's Thinking about Love**

A sceptical approach to love has always been represented in French literature, especially during the Classicism era. This work is an in-depth analysis of Charles Swann and his romantic relationship with Odette – as it is depicted in the first part of Marcel Proust's *In Search of Lost Time*. This paper attempts to verify if Proust, a 20th century author, remains anchored in the moral literary tradition and to what extent. The work examines Proust's understanding of love and compares it with the ideas of Classicism, which the author often references. The work also delineates how this pessimistic approach to love was further developed in French literature and philosophy. To what extent can, for example, Jean-Paul Sartre or Maurice Merleau-Ponty be considered as Proust's disciples?

1. ÚVODEM	
1.1 Marcel Proust, autor doby modernismu?.....	8
1.2 Modernismus, klasicismus, Proust.....	8
1.3 Touha zachytit pravdu.....	9
1.4 Proust, pokračovatel moralistické tradice?.....	10
2. SWANNOVA LÁSKA	
2.1 Zamilovanost.....	11
2.1.1 Swann mládenec.....	11
2.1.2 Počáteční lhostejnost.....	12
2.1.3 Od umění k citu.....	13
2.1.4 Nemožnost citu odolat.....	14
2.2 Propuknutý cit – touha.....	15
2.2.1 Nedostupnost – příčina propuknutí citu.....	15
2.2.2 Nárůst majetnickosti.....	16
2.2.3 Záruka a ospravedlnění lásky v prožitku.....	17
2.2.4 Touha po absolutní moci nad „předmětem“ lásky.....	18
2.3 Fáze nemoci.....	19
2.3.1 Žárlivost.....	19
2.3.2 Obsese.....	20
2.3.3 Bezmoc.....	20
2.3.4 Příznaky nemoci.....	21
2.3.5 Ztráta svobody.....	22
2.3.6 Touha setrvat v iluzi, nenávisť.....	23
2.4 Procitnutí.....	24
2.4.1 Vůle uzdravit se.....	24
2.4.2 Nemožnost oživit lásku.....	25
2.4.3 Propast mezi iluzí a skutečnou Odettou.....	26
2.4.4 Swannovo vystřízlivění.....	27
2.5 Přínosy citu.....	28
2.5.1 Větší citlivost ke kráse a umění.....	28
2.5.2 Plný prožitek okamžiku.....	29
2.5.3 Poznání lidských emocí.....	29
2.5.4 Subjektivita.....	30
2.5.5 Inspirace pro dílo.....	30

3. ZÁVĚREM	
3.1. Swannova zkušenost – předzvěst Marcelova příběhu.....	32
3.2. Milostné utrpení – cesta k pravdě.....	32
3.3. Umělecké dílo – vykoupení bolesti, překonání smrti.....	34
3.4. Dosažení pravdy – možnost mluvit ke čtenáři.....	35
3.5. Proust jako pokračovatel klasické, moralistické tradice.....	36
4. RÉSUMÉ.....	37
5. BIBLIOGRAFIE.....	40

1. Úvodem

1.1. Marcel Proust, autor doby modernismu?

Marcel Proust (1871-1922) je jedním z nejvýznamnějších autorů francouzské literatury 20. století, jenž je ve světové literatuře řazen po bok ostatním autorům modernistického období. Ač je modernistický přístup v jeho díle v mnohých ohledech nepopíratelný, jeho tvorba vykazuje rysy, které jsou vlastní i francouzské klasicistní tradici. Jedním z nich je skeptický přístup k lásce, kterému se tato bakalářská práce bude věnovat. Hlavním cílem studie bude prostřednictvím analýzy postavy Swanna a jeho milostného vztahu k Odettě v prvním dílu *Hledání ztraceného času* prozkoumat, zda a případně do jaké míry Marcel Proust následuje tuto francouzskou moralistickou tradici. Práce dále ukáže, jakým způsobem se tento pesimistický přístup k lásce dále vyvíjel u vybraných autorů francouzské literatury a filozofie.

1.2. Modernismus, klasicismus, Proust

Jedním z předmětů diskuze ohledně literatury raného modernismu byla otázka, jakým způsobem by bylo možné osvobodit umění od povinnosti hlásat morální pravdy. Postoj moderní literatury nabývá jisté rezistence vůči morálním výrokům a snaží se vymezit se vůči tlakům a konvencím, které morálka tradičně požadovala po velkých dílech Západní kultury. Tato snaha modernistických spisovatelů se pak odráží nejen ve výběru témat, ale také ve zvýšené pozornosti k formálním aspektům díla a tedy i ve snaze legitimizovat experimenty v literatuře.¹

Jak tomu bylo obecně v modernismu i Proustova estetická teorie je založena na subjektivním pojetí reality. I on tvrdí, že realita neleží mimo nás, nýbrž v nás. Marcel Proust ve své tvorbě použil vše, co zažil a co mu přišlo na mysl v průběhu jeho života. Dalo by se téměř říci, že jeho život se stal románem a jeho román životem; jeho dílo je tedy „o životě“, stejně jako o tvorbě.² Nicméně Marcelu Proustovi šlo samozřejmě o více než o pouhé zachycení jedinečného okamžiku. Snažil se najít spojení s minulostí, což je něco, od čeho se modernismus spíše distancuje.³ Proust dále věřil, že obrácením se do sebe je možné objevit podstatu veškerých věcí. Věřil, že je možné nahlédnout fundamentální jednotu všeho, co existuje, jednotu, kterou má

¹ SIDORSKY, David. Modernism and the Emancipation of Literature from Morality: Teleology and Vocation in Joyce, Ford, and Proust. *New Literary History*, 1983, vol. 15, n° 1, s. 137.

² TADIÉ, JEAN-YVES. *Marcel Proust: A Life*. London: Penguin Books, 2001, s. xvii.

³ MORRISON, Keith A. Myth, Remembrance, and Modernity: From Ruskin to Benjamin via Proust. *Comparative Literature*, 2008, vol. 60, n° 2, s. 125.

umělec za úkol najít a vynést na povrch, aby se stala viditelnou i pro ostatní.⁴ Podle Prousta je povinností umění tuto věčnou esenci jednotlivostí ve světě zachytit a onu nalezenou pravdu pak předávat dál.⁵ Tímto se autor zdatně přibližuje klasicistní tradici, která rovněž usiluje o univerzálnost. Proust navíc klasicismus nevnímá jako pojem historický: Klasicismus je pro něho symbolem velikosti stylu, který je také jedním z důvodů, proč se klasické umění řadí k uměním věčným.⁶ Lásky a obdiv Marcela Prousta k Jeanu Racinovi jsou také známy: Proust považoval tohoto velikána klasického období za „bratra“ a „někoho, jako je on sám“.⁷

1.3. Touha zachytit pravdu

Marcel Proust si uvědomoval konečnost lidského bytí ve světě a zamýšlel se nad tím, jakým způsobem by bylo možné pokořit smrt, která děsí i proto, že je nevyhnutelná. Tuto snahu dokládá dopis z roku 1917, ve kterém se Proust zamýšlí nad bezmocností lidí před destruktivní silou času, která vyhladí vše, včetně vzpomínek na ty, o kterých jsme mluvili jako o nejdražších. Jediné možné řešení pak nachází v umění.⁸

Proust vnímal umělecké dílo jako reprezentaci světa, malé zrcadlo, které jen opravdový umělec umí stvořit tak, aby odráželo nekonečné. Proustova vize by se dala označit až za kosmickou; věřil, že obojí, tedy umění i věda, jsou projevem univerzální harmonie. Povinností umělce je onu jednotu, která se skládá z jednotlivých fragmentů pravdivých objevů, zachytit, vytvořit její estetický či vědecký ekvivalent, a tím tuto vyšší pravdu předat dál. Proust, stejně jako na konci vypravěč, tuto morální povinnost přijímá.⁹ Vidíme, že spisovatel nechtěl osvobodit umění od úkolu nést morální pravdu, sám na sebe jako na autora toto břemeno kladl. Na to poukazuje i Louis Van Delft ve svém díle, v němž Prousta řadí po bok dalších moralistů, kteří se zabývali otázkami života, smrti, času a mravů.¹⁰

Klasicismus uznává morální funkce literatury; věří, že prostřednictvím příběhu je možné vyvolat pohnutku k morálním počinům. A tím, co určuje morální povahu umění a dále

⁴ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. 194.

⁵ HOGAN J. A. The Past Recaptured: Marcel Proust's Aesthetic Theory. *Ethics*, 1939, vol. 49, n° 2, s. 191-192.

⁶ STRAUSS, Walter A. *Proust and Literature: The Novelist as Critic*, Cambridge: Harvard University Press, 1957, s. 30.

⁷ TADIÉ, JEAN-YVES. *Marcel Proust: A Life*. London: Penguin Books, 2001, s. 65.

⁸ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. s.133.

⁹ *Ibid*, s. 199.

¹⁰ VAN DELFT, Louis. *Les moralistes : une apologie*, Paris Gallimard, 2008, s. 55.

determinuje jeho morální funkci, je dopad daného díla na publikum.¹¹ Spisovatelé 17. století tedy hledali všeobecné lidské ctnosti a morální hodnoty, které by přesahovaly konkrétní situace a vztahovaly se k všeobecnému lidskému údělu. Vnímali pak dílo jako něco, co by mělo být schopno odpovědět na základní problém lidského údělu,¹² a nabídnout tak ostatním odpověď a poučení.

Umělec byl tedy vnímán jako někdo, kdo by si měl klást za cíl překonání reality, kdo by měl nést morální poselství. V klasicismu je člověk často vyobrazován v boji a je vyzdvihováno vítězství lidské ctnosti, a to i přes utrpení, kterým člověk prochází. Strast zastává velmi důležitou roli: je vnímána jako nedílná součást reality, jako něco, co může sloužit jako potenciální zdroj poznání a inspirace. Dá se říci, že je nemožné, aby se člověk nějaké formě trápení vyhnul, naopak život skýtá mnoho příležitostí důvěrně se s ním seznámit. Jedním z fenoménů, který je často spojován s utrpením a již dlouho je součástí literární a filozofické diskuze, je právě láska.

1.4. Proust, pokračovatel klasicistní tradice?

Moriarty připomíná, že Malcolm Bowie ve své eseji „Freud and Proust“ pozoruje, do jaké míry má jedno z ústředních proustovských témat, kterým je neslučitelnost vášnivě touhy se životem, hluboké kořeny ve francouzské intelektuální tradici.¹³ Francouzští autoři 17. a 18. století, stejně jako Marcel Proust, ve svých dílech věnují velkou pozornost lásce a přistupují k ní se značným skepticizmem.¹⁴ Marcel Proust rekapituloval všechny pocity zklamání, které v průběhu svého života prožil, a došel k závěru, že toto zklamání z životní cesty jde ruku v ruce se zklamáním z milostných vztahů.¹⁵

Avšak podle Prousta existuje situace, v níž láska v sobě může skrývat určitý význam. Je to ve chvíli, kdy je prožitek lásky chápán pouze jako prostředek, který umožňuje zakusit a lépe poznat svět. Nicméně na to, aby člověk mohl lásku pevně uchopit a opravdu se z ní poučit, je nejprve třeba, aby z této pohlcující emoce vystoupil. Jedině poté je možné jí porozumět a porozumět tak i jejímu univerzálnímu významu. Vrcholem pak je tuto bolestnou zkušenost přetavit v umělecké dílo, které by dále mohlo sloužit k otevření očí ostatních. Toho však nelze

¹¹ SIDORSKY, D. Modernism and the Emancipation of Literature from Morality: Teleology and Vocation in Joyce, Ford, and Proust. *New Literary History*, 1983, vol. 15, n° 1, s. 190.

¹² BÉNICHOU, Paul. *Morales du grand siècle*. Paris: Gallimard, 1976 s. 86.

¹³ MORIARTY, Michael. Love and love of self in early modern French writing. *Seventeenth-Century French Studies*, 2013, vol. 35, n° 1, s. 94.

¹⁴ *Ibid*, s. 84.

¹⁵ HOGAN J. A. The Past Recaptured: Marcel Proust's Aesthetic Theory. *Ethics*, 1939, vol. 49, n° 2, s. 200.

dosáhnout bez racionalizace. Marcel Proust kladl veliký důraz na rozum, který se řadí mezi další principy autorovy estetiky. Jak připomíná Jean-Yves Tadié, Marcel Proust považoval čistou vnímavost, ke které nebyl přizván rozum, za něco, co může vzbudit emoce, nikoli však obdiv: opravdové umělecké dílo má umožnit porozumět smyslu a logice, které zůstávají životem skryté¹⁶.

Zdá se, že Proust byl úspěšný, dokázal se nad lásku povznést a následně ji podrobit důkladnému pozorování. Ve svém díle čtenáři vsuktnu nabízí velmi pečlivý a precizní rozbor tohoto milostného citu. Práce se na následujících stránkách bude snažit analyzovat jednotlivé fáze lásky – zamilovanost, propuknutý cit, nemoc i procitnutí – přesně tak, jak jimi Marcel Proust Swanna provází v prvním díle *Hledání ztraceného času*. A jak již bylo řečeno, cílem je i poukázat na Proustovy společné či rozdílné rysy v pohledu na lásku oproti klasicistní literatuře.

2. Swannova láska

2.1 Zamilovanost

2.1.1 Swann mládenec

Na začátku příběhu o Swannově lásce čtenář potkává Charlese Swanna jako mládence, který si ve vši svobodě užíval všeho, co mu svět mohl nabídnout, aniž by ho svazovaly závazky ke komukoliv. Vychutnával si svou vzdělanost stejně jako své postavení, rád se bavil ve společnosti. Swann nepatřil k nejstálejším mužům. Vědělo se o něm, že si užíval přítomnosti žen, obzvláště těch z nižších vrstev, které „oplývaly zdravým, kyprým tělem a růžolícími tvářemi“.¹⁷ Těm pak propadal se vši spontánností a bez větších rozmyslů se s nimi oddával vrtkavým pocitům rozkoše. Ženy však byly dříve nebo později nahrazovány dalšími. Tuto touhu vyhledávat nové požitky a nová vzrušující dobrodružství, tedy i ženy střídát, Swann nepovažoval za nemravnost. Naopak věřil, že kdyby zavřel oči před takovými lákavými příležitostmi, mohlo by to znamenat, že si plně neužívá života. Žádný z jeho románeků a flirtů, které vždy vznikaly impulzivně, pouze z chťiče a z čistého zalíbení – Swann trávil čas jedině se ženami, které se mu líbily – se nepřetavil v hlubší cit. Ačkoli tomu nic zpočátku nenaznačovalo, osudovou se mu stala až Odetta de Crécy.

2.1.2 Počáteční lhostejnost

¹⁶ TADIÉ, Jean-Yves. *Marcel Proust: A Life*. London: Penguin Books, 2001, s. 65.

¹⁷ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 177.

Může to být s podivem, ale Swann Odettu při jejich prvním setkání neshledával zajímavou ani krásnou. Naopak “získal dojem, že tato žena jistě není bez krásy, je to však druh krásy jemu lhostejný, nevzbuzující v něm žádnou touhu, ba naopak spíš jakýsi fyzický odpor...”¹⁸ Touto větou, která Swannovi vytanula v myslí, jejich setkání také mohlo skončit. Nicméně Swann se blížil věku, kdy muž vystřízliví a dovede se pak spokojit s tím, že je zamilovaný pro pouhou radost z toho, že miluje. V takových momentech pak bohatě stačí, když ví, že mu srdce ženy náleží, a může se stát, že se skutečně zamiluje. Není přitom nutné, aby se jeho emoce zakládaly na jakékoli předchozí touze. Jak ale autor poznamenává, v takovém případě je nutné jít touze na pomoc a uměle ji oživovat pomocí vzpomínek z mládí.¹⁹

Jak již bylo řečeno, byla to Odetta, které se nakonec, po trpělivém získávání pozornosti, podařilo uchytit se Swannovi v hlavě pevněji než ostatním ženám. Aby se tak mohlo stát, musela najít způsob, jak otisknout svůj obraz do Swannovy mysli. Pak už by stačil jen drobný krůček k tomu, aby Odettin obraz v jeho vzpomínkách pohltil veškeré snění a její tělo by se stalo tím jediným schopným působit mu radost či bolest.²⁰ Přitom slova „obraz“ a „snění“ avizují, že v samotném procesu zamilovávání se na Odettě jako bytosti příliš nezáleželo. Spíše se jednalo o proces, jenž se udál v hlavě samotného Swanna, který svou touhu rozněcoval jen skrze sám sebe, skrze své myšlenky a vzpomínky, které potenciálnímu předmětu touhy jen dodávaly na hodnotě a kráse. Podle Marcela Prousta paměť a rozum mají tendenci zkreslovat minulost. Velice často se tak děje skrze falešný idealismus. Opravdu není tak důležitá skutečná hodnota druhé osoby, jako spíše iluze, kterou si o ní vytváříme. Znamená to tedy, že klíčící cit není založen na racionálním úsudku, ke kterému jsme schopni dojít po pozorování a objektivním zhodnocení vnější situace, ale na iracionálních myšlenkových pochodech, které se často dějí podvědomě. To také odpovídá představě Francie 17. století, v níž byl výběr milované osoby vnímán jako založený na iracionalitě.

Je dobré uvědomit si, že už tato počáteční neschopnost objektivně vidět druhou osobu zároveň znamená, že ji člověk nikdy nebude moci opravdu poznat. Zůstane zahalena hávem našich představ a snů, které jí však dodávají jisté mystické až hypnotické tajemství a které je velmi těžké dál nepronásledovat, samozřejmě bez šance druhého reálně dostihnout. Podobně to vnímá i francouzský filozof 20. století Maurice Merleau-Ponty, který říká, že zamilovanost do osoby, ze které prostřednictvím svých představ stvoříme nedosažitelné mytologické stvoření, představuje

¹⁸ *Ibid*, s. 179-180.

¹⁹ *Ibid*, s. 180.

²⁰ *Ibid*, s. 180-182.

krutý cit.²¹ Tímto způsobem se zamiloval i Charles Swann, jenž v ženě, které začal propadat, viděl mnohé, jen ne skutečnou Odettu.

2.1.3 Od umění k citu

Opravdu důležitým okamžikem zrození Swannovy zamilovanosti se stal první večer u Verdurinových, kde hrdina usazen po Odettině boku po dlouhé době znovu uslyšel andante z Vinteuilovy Sonáty pro housle a klavír. Swann se nechal melodií unést a jejím prostřednictvím zakoušel nové dojmy. Byl zahlcen pocity a rozkoší, které by jinak nezažil. Poté stačila jen chvíle a hrdina pocítil nepoznanou lásku.²² Proudem metafory-metamorfózy se Swann do sonáty skutečně zamiloval. Nechal se unést touto neuchopitelnou vlnou a ve stejné chvíli si ji spojil s Odettou. Vinteuilova sonáta se pak pro ně stala znělkou.²³ Veškeré příjemné pocity, které Swann zakusil, se přetvřily do melodie, která se stala neoddělitelnou od Odetty. Sonáta totiž ve Swannovi probudila žízeň po neznámém kouzlu. Zároveň nenesla nic, co by ji ukojilo. Sonáta tak v mladém muži zanechala prázdné místo, které mohlo být zaplněno jen Odettou. Tato melodie potom tomu, co na skutečné Odettě bylo povrchní a klamné, propůjčovala svou tajemnou podstatu.²⁴

Čím více Charles Swann sonátu poslouchal, tím intenzivněji své city k melodii spojoval s Odettou. Pak už stačilo jen málo, aby zamilovanost do melodie a do Odetty splynuly v jednu a Odetta se stala obdobou sonáty. Vidíme tedy, že Swann se rozhodl (či spíše nerozhodl) přimknout se k Odettě především prostřednictvím hudby. Zůstává otázkou, zda by bez moci umění vůbec došlo k utvoření tohoto pouta. Swannovi mohlo dojít, že to, co začal cítit k Odettě, se zrodilo pod vlivem hudbou rozbouřených smyslů. Nicméně, pohlcen zapomenutou rozkoší, byl lačný stále znovu se k ní vracet, plně si ji užívat a nepřemýšlet nad jejím původem. Odetta se tak pro něho stala někým, kdo mu dal znovu zakusit těchto vzácných pocitů. Od té doby Swanna hřál pocit, že může slečnu de Crécy doprovázet domů vždy po večeri u Verdurinových. Ještě více ho těšilo, že byl posledním, kdo ji té noci viděl.

To, že Swannova láska ke slečně de Crécy vznikla ne pro ni jako takovou, ale skrze umění, pak stvrzuje pokračování vývoje jejich vztahu. Pokaždé, když se Swann měl s Odettou potkat, představoval si ji takovou, jakou ji chtěl vidět. Na začátku ho však skličoval fakt, že ideál je

²¹ MORRISON, Keith A. Myth, Remembrance, and Modernity: From Ruskin to Benjamin via Proust. *Comparative Literature*, 2008, vol. 60, n° 2, s. 9.

²² PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012. s. 191.

²³ KRISTEVA, Julia. *Le Temps sensible: Proust et l'expérience littéraire*. Paris: Gallimard, 1994, s. 377.

²⁴ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 215.

nedostupný. Báł se, že by to mohlo ohrozit jeho počínající zalíbení.²⁵ Swann tak působí dojmem někoho, kdo není zcela schopen žít život, aniž by si ho přikrášloval. Jako by žil v domnění, že život je román.²⁶ Jeho nejistota se měla naplno změnit ve chvíli, kdy při jedné z návštěv v Odettě uviděl podobu Zefory, dcery Jefrovy, kterou znal ze Sixtinské kaple. Tím jí přidal na estetické hodnotě: její obličej viděl jako „přadeno jemných a krásných čar, které svými pohledy rozvíjel“.²⁷ „Řekl si, že spojuje-li Odettu se svými sny o štěstí, není to taková z nouze ctnost, jak si doposud myslel, neboť Odetta uspokojuje jeho estetické nároky“.²⁸ Byl tak schopen přehodnotit Odettinu podobu a definitivně její obraz umístit do světa idejí, kde nasákl ušlechtilostí a krásou. V tom samém okamžiku zmizely jeho předchozí pochyby o kvalitě milence vzhledu, které oslabovaly jeho lásku a kterých se tak báł. Je ale evidentní, že Swann nedoceňoval Odettu jako ženu, spíše jako umělecké dílo, které si za její postavu dosadil. Nicméně tímto byl zajištěný pevný základ pro to, aby se počínajícímu citu mohl více oddat, neboť se mu dostalo jeho ospravedlnění a jistoty spolehlivé estetiky. Dá se to tedy chápat tak, že v běžném životě neumíme sami od sebe docenit krásu druhých. Často je neuchopitelná nebo ji pro nás druhá osoba zcela postrádá. Ale v okamžiku, kdy druhou bytost v představách propojíme s uměním (přetvoříme na umělecký obraz, a tím ji opředeme zvláštní nadčasovou auroou), už jsme schopni tuto krásu vnímat.

Swann si pak čas, který s Odettou trávil, vykládal jako čas, který by trávil s uměleckým dílem, což se mu jevílo jako rozumné. Dalo by se dokonce říct, že k Odettě přistupoval jako sběratel umění, zatímco ona sama neměla velikou důležitost. Takto zajištěný pocit zamilovanosti byl pak připraven k tomu, aby ho Swann už jen prohluboval dalšími představami, sny a obrazy, které si postupně vytvářel.

2.1.4 Nemožnost citu odolat

Jakmile už ale člověk má jednou pocit zamilovanosti na dosah, nemůže mu podle Prousta odolat a přestat tuto iluzi pronásledovat. Subjektivní povahu lásky autor přirovnává k bláznovství, neboť je často chybně vnímána jako opěťovaná, i když je ve skutečnosti pouze odrazem našeho vlastního citu. To nám ale nebrání v touze ještě více se do této iluze zamilovat.²⁹ Takto vzniklou zamilovanost pak Swann v sobě udržoval vidinou, že i Odetta konečně odhodí stud i rozpaky a vyjeví své city. Když se tak dlouho nedělo, počínal mít strach, že by zvyk spolu s

²⁵ *Ibid*, s. 202.

²⁶ KRISTEVA, Julia. *Le Temps sensible: Proust et l'expérience littéraire*. Paris: Gallimard, 1994, s. 279.

²⁷ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 203.

²⁸ *Ibid*, s. 203.

²⁹ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s.33.

monotónností a strnulostí Odettina chování mohl zatím křehký cit překazit. Věřil, že je nutné tomu předejít a napsal tedy dopis, kterým hodlal rozvířit Odettiny emoce a vyburcovat ji tak k nějaké reakci. Nakonec se však pocity rozvířily jen v něm samém: definitivně zpečetil svou lásku, když se mu Odette poprvé stala nedostupnou.

2.2 Propuknutý cit – touha

2.2.1 Nedostupnost – příčina propuknutí citu

Jak ukázala předchozí kapitola, podle Marcela Prousta pocit zamilovanosti jde ruku v ruce se vznikem iluze, kterou je člověk postupně čím dál tím méně schopen přestat pronásledovat. A čím intenzivnější jsou zážitky, jež si spojuje s tímto pocitem, který zaměňuje za lásku, tím ochotněji pak hrdina svou představu následuje. V plné síle ho pak pohlcuje v okamžiku, kdy druhá osoba, která mu oněch pocitů dává zakoušet, přestává být jistotou a začíná unikat.

Tímto způsobem nechává Marcel Proust Swanna definitivně připoutat k Odettě. Stalo se tak jednoho večera, kdy Swann přijel pozdě k Verdurinovým, kde zjistil, že slečna de Crécy už odjela. Věděl, že jede pozdě, ale její nepřítomnost ho zasáhla nepředvídatelným způsobem:

Pocítil v srdci bolest; bál se, aby nepřišel o radost, jejíž sílu teď poprvé pochopil, protože doposud měl vždy jistotu, že ji najde, kdykoli bude chtít, jistotu, která jeho všem požitkům ubírá jejich intenzitu nebo nám dokonce brání si ji vůbec uvědomit.³⁰

Její obraz se mu poprvé zahalil a on si uvědomil cenu, jakou pro něho Odetta má nebo, přesněji řečeno, představa o ní. Tím se započala jeho zběsilá jízda plná úzkosti a horečného snění, protože Swann se nedokázal zbavit pocitu, že musí Odettu ještě téhož večera spatřit.

Autor ukazuje, jak „neprůhlednost“ druhého rozněcuje naši žádostivost. Touha, kterou Swann pociťoval, se podobala tomu, co Sartre popisuje v *Bytí a nicotě* „jako tělesný stav, který je ale odlišný od jiných žádostí. Zmocňuje se nás, zavaluje nás, hroužíme se do pasivního přitakání touze. Nelze udržet distanc a myslet na něco jiného.“³¹ I Swann se upřímně snažil předstírat lhostejnost, a to jak před ostatními, tak před sebou samým. Nicméně vzdát se naděje, že by s Odettou ten večer mohl být, se mu jevílo příliš krutým, a tak pokračoval v nočním honu napříč

³⁰ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 206.

³¹ SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 456.

Paříží. Moriarty připomíná, že Malcolm Bowie v této příhodě vidí „ztvárnění bezradného pronásledování předmětu touhy, stejně jako potěšení, které je možné touto honbou zakusit“.³²

Marcel Proust při psaní do značné míry vycházel ze svého vlastního života, z pozorování událostí a lidí, které měl kolem sebe. Především však čerpal inspiraci ze své vlastní zkušenosti. Autor tak nechal vzkličít nespokojenosti v lásce svých hrdinů ze stejných nepochopitelných očekávání, jaké zničily jeho lásku k Reynaldu Hahnovi: z potřeby o milované osobě vše vědět, nutnosti zmocnit se jejího života, minulosti, přítomnosti.³³ Ke konci dubna roku 1895 Proust plánoval setkání s Hahnem. Zmaten a pozdě dorazivší objel po plese celou Paříž, aby milence našel. Úzkost a závislost, kterou pocítil, pak přenesl i na Charlese Swanna. U obou tyto pocity pramení z iracionální potřeby, proti níž jsou oba, přes veškerou svou inteligenci, bezmocní.³⁴

Při popisu Swannovy noční jízdy autor čtenáře jemně vybízí k přemýšlení nad mechanismem vzniku lásky, této „posvátné choroby“.³⁵ Daří se mu to ale podat takovým způsobem, že v něm zanechává dojem všeobecné platnosti:

Jedním z nejúčinnějších způsobů šíření lásky je mocný víchř vzrušení, který se nás někdy zmocní. Máme pak milovat právě tu osobu s níž právě trávíme příjemnou chvíli. Není třeba, aby pro nás byla nějak výjimečná, je ale potřeba, aby se naše záliba v ní stala výlučnou. A ta podmínka je splněna, když ve chvíli, kdy onu bytost postrádáme, přestaneme najednou toužit po potěšení, který nám poskytoval její půvab, a místo toho se nás zmocní úzkostná potřeba, jejímž předmětem je sama bytost, absurdní potřeba, kterou podle zákonů tohoto světa není možné ukojit a již lze těžko vyléčit – nesmyslná a bolestná potřeba mít ji pro sebe.³⁶

2.2.2 Nárůst majetnickosti

Podle Prousta se tedy láska rodí z nesmyslné, avšak bolestné potřeby, která je vyprovokována nepřítomností předmětu počínající touhy. Nelze to však zaměnit jen s chvilkovou nedostupností. Láska člověka opravdu pohltí až v okamžiku, kdy podvědomě tuší, že neexistuje šance pronásledovaného kdykoli dosáhnout. Takto vnímá Proustovu touhu i René Girard, který píše, že „postava pronásleduje bytost, která mu uniká a pronásleduje ji proto, že mu uniká. Jedná se podle něho o touhu hraničící s posedlostí, jež je rozpoutaná odmítnutím“.³⁷ Dostáváme se tak

³² MORIARTY, Michael. Love and love of self in early modern French writing. *Seventeenth-Century French Studies*, 2013, vol. 35, n° 1, s. 84.

³³ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. 39-40.

³⁴ *Ibid*, s. 35-38.

³⁵ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 210.

³⁶ *Ibid*, s. 210.

³⁷ GIRARD, René. *Lež romantismu a pravda románu*, Praha: Dauphin, 1998, s. 82.

do bodu, kdy už nelze najít klid. Vše, čeho eventuálně dosahujeme slouží pouze jako počátek nové touhy.

Tento pesimismus v lásce Proust sdílí s francouzským klasicismem. Racinovská láska je symbolem nezměrné síly, kterou není možné kontrolovat. Lidské bytosti přicházejí o svou vůli a jsou v područí svého citu, zcela ovládány iracionální mocí. Vášně je u Racina vykreslována jako hrozivá neodvratnost, která plodí nenávist a destrukci, majetnický a egoistický instinkt.³⁸

Touha a nebezpečí s ní spojená jsou pak předmětem zájmu dalších autorů přicházejících po Marcelu Proustovi. Jedním z nich je například Maurice Merleau-Ponty, který lásku vnímá jako nevyčísitelné utrpení. Podle něho sice láska není nemožná, ale je to proto, že bolest, kterou způsobuje, je reálná. Filozof tedy chápe lásku jako reálnou negaci.³⁹ Pesimisticky touhu vnímá i Sartre: Touha je podle něho nejen touhou po těle druhého, ale také po pohroužení se do vlastního těla. Sartre říká, že vědomí se snaží stát se tělem proto, aby se mohlo zmocnit druhého těla. Přivlastněním těla druhého se pak jeho tělo ukazuje jako tělo, tzn. ve své tělesnosti. Nejde však o pouhé zmocnění se, ale i o přiblížení vlastního těla druhému. O smyslu touhy pak Sartre tvrdí:

Aby existovala moje tělesnost a tělesnost druhého, musí se odlít ve formě touhy, je to prvotní způsob vztahů k druhým, kterým se konstituuje druhý jako žádoucí tělesnost na pozadí světa touhy. Neuskutečnitelný ideál touhy – vlastnit transcendenci druhého jako čistou transcendenci a současně i jako tělo. Nutné, abych se já sám, stejně jako ten druhý stal čistou tělesností. Touha je vyzvání k touze. Touha je však odsouzena k nezdaru.⁴⁰

2.2.3 Záruka a ospravedlnění lásky v prožitku

I Swannova touha měla dojít naplnění, a to v okamžiku, kdy jako záminku pro další dotyky našel v rovnání cattlejí. Ještě však “chtěl dopřát své myšlence čas, aby přispěchala a poznala ten sen, který tak dlouho hýčkala, aby přihlížela jeho uskutečnění...⁴¹” Rovnání cattlejí se pak stalo metaforou fyzického aktu, což mělo údajně znamenat zmocnění se ženy, třebaže Charles ve skutečnosti nad ničím moc nezískal. Milování se ženami natolik nepřístupnými, že člověk je nucen k němu hledat ospravedlnění a nepředvídané epizody podobné těm, které Swann nacházel v rovnání cattlejí, pak neomrzí a vždy v sobě nese novou rozkoš.⁴²

³⁸ Campbell, J. A. *Marriage Made in Heaven? Racine and Love. Modern Language Review*, 2006, vol. 101, s. 685-686.

³⁹ CARBON, Mauro. *Proust et les idées sensibles*. Paris: Vrin, 2008 s. 177.

⁴⁰ SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 453-461.

⁴¹ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 212.

⁴² *Ibid*, s. 213.

V tento okamžik je patrná i Swannova proměna. Už nebyl tím svobodným a nespoutaným mládencem, který by rozesílal ve velkém dopisy se žádostí o seznámení. Přestal si žen všimnout, nechodil na místa, kde se s nimi mohl setkat. Navíc se mu začal líbit pocit, že se tím, že ve svém životě má milostný vztah, zařadil mezi muže, kteří takto obětovávají svůj klid ve prospěch nějakého rozkošnického snu, a tím nabývají jistého půvabu. A tak pokračoval v pronásledování krásného snu, který zaměňoval za pravou lásku. Swann si nicméně stále ještě uvědomoval, že Odettiny vlastnosti neospravedlňují čas, který s ní tráví a který by mohl věnovat jiným intelektuálním činnostem:

A často, když v něm převládl chladný rozum, nechtěl se už obětovat té pomyslné tolik intelektuálních a společenských zájmů. Ale ta kratičká hudební věta, jakmile ji slyšel, v něm dovedla uvolnit prostor, jaký pro sebe potřebovala a rozměry Swannovy duše se tím měnily; byl tam volný prostor vyhrazený slasti, která také neodpovídala žádnému vnějšímu objektu, přesto však, místo aby byla čistě individuální jako rozkoš lásky, vnucovala se mu jako skutečnost nadřazená konkrétním věcem.⁴³

2.2.4 Touha po moci nad „předmětem“ lásky

Druhá osoba se stává důležitou částí naší duše, přepadá nás touha znát ji a vlastnit. Merleau-Ponty toto nazývá „krutou myšlenkou“. Jde o filozofii motivovanou touhou splynout s druhou osobou, dát jí absolutní průhlednost. Druhá osoba je předmětem neustálého zkoumání, ať už jako představa, nebo jako skutečná věc, a nemůže utéct touze po poznání. Je to touha vlastnit, vyčerpat, osvětlit, touha proniknout druhému do života. Touha porozumět nemá daleko k paranoie a žárlivosti, a také proto je nazývána krutou.⁴⁴ Jakmile i Swannovi do života vstupuje žárlivost, jeho touha nabývá nevídaných, až chorobných rozměrů.

2.3 Fáze nemoci

2.3.1 Žárlivost

Láska je podle Marcel Prousta úzce spojena s nerozumností, což autor poměrně detailně ukazuje čtenáři prostřednictvím Swannova milostného vztahu. Čtenář je svědkem toho, jak se hrdina potýká se svým vzrůstajícím citem k Odettě a není schopen vymanit se ze svého poblouznění, přestože tuší, že slečna de Crécý není tou nejvhodnější ženou, k níž by se měl

⁴³ *Ibid*, s. 215.

⁴⁴ WHITMOYER, K. A Philosophy of Weakness: Merleau-Ponty on Fugitive Love and the Wisdom in Letting Die. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 2017, vol. 48, n° 1, s. 4-5.

emočně poutat. Autor se v hodnocení milostného citu shoduje s názory, které hlásala i francouzská klasicistní literatura 17. století. Ta považovala za jeden z hlavních důkazů iracionality lásky fakt, že cit nás poutá k někomu, o kom nám rozum říká, že není tím pravým. A když už jednou té „nesprávné“ osobě podlehneme, není už nikterak možné vrátit se k hlasu rozumu.⁴⁵

Proust věří, že jakmile člověk jednou miluje, není možné, aby znovu nabyl vnitřního klidu. Jednu z příčin vidí i v tom, že vše, co člověk získává, dále slouží jen jako počátek nových tužeb.⁴⁶ Dalším důvodem je podle autora žárlivost vstupující do hry. A jak poukazuje René Girard, u všech osob vystupujících v *Hledání ztraceného času* je láska podřízena žárlivosti (jež je navíc v Proustově podání velmi intenzivní).⁴⁷ Čtenář je svědkem, jak se Charles Swann postupně stává obětí své vlastní žárlivosti: Louis de Robert po přečtení rukopisu *Světa Swannových* napsal, že část prvního dílu *Hledání ztraceného času*, „Swannova láska“, nám představuje studii žárlivosti, která nemá v literatuře obdoby.⁴⁸ Tato věrohodnost a intenzita vyobrazení může být dána i tím, že Proust čerpal ze své vlastní bolestné zkušenosti – žárlivé lásky k Reynaldu Hahnovi, která jejich vztah zničila. O tom, že se ji Marcel Proust pak rozhodl použít ve svém díle, svědčí i jeho poznámkový blok z roku 1908.⁴⁹

Nicméně i přesto, že autor vychází z osobní zkušenosti, text na čtenáře působí s platností univerzální výpovědi. Autor totiž veškeré jemu dobře známé emoce a osobní situace podrobuje velmi detailní, zdá se až objektivní analýze. Své pozorování a soudy pak podává ve formě, která může připomínat maximy psané v duchu tradice francouzských moralistů. Tento účinek je dán i změnou vypravěčského hlediska, kdy vypravěčovo „já“ přechází v inkluzivní „my“. Čtenář to pak může pochopit jako pokyn vztáhnout si příběh k sobě samému, srovnávat se s popsanou situací, snad se z ní i poučit.

2.3.2 Obsese

Spolu s žárlivostí u Charlese Swanna postupně narůstá majetnickost hraničící s posedlostí. Na tyto fenomény ve spojení s láskou poukazuje ve svém díle i Jean-Paul Sartre, který tvrdí, že v milostném vztahu chceme vlastnit svobodu (druhého) jakožto svobodu. Chceme, aby svoboda (druhý) se sama rozhodla pro lásku a aby se sama spoutala; její zajetí by pak bylo výrazem svobodného vzdání se.⁵⁰ Milující chce být pro druhou osobu vším na světě, chce být světem a

⁴⁵ MORIARTY, Michael. Love and love of self in early modern French writing. *Seventeenth-Century French Studies*, 2013, vol. 35, n° 1, s. 85.

⁴⁶ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. 50.

⁴⁷ GIRARD, René. *Lež romantismu a pravda románu*, Praha: Dauphin, 1998, s. 34.

⁴⁸ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. 54.

⁴⁹ *Ibid*, s. 65.

⁵⁰ SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 428.

zároveň předmětem, ve kterém se svoboda druhého ztrácí a ve kterém druhý vidí smysl a důvod svého bytí. Milující nechce jen působit na svobodu druhého, chce *a priori* existovat jakožto hranice této svobody.⁵¹ Sartre dále ukazuje, že chce-li být člověk milován, musí druhého neustále nutit, aby ho znovu vytvářel jakožto podmínku svobody. Nepokoj pak podle filozofa pochází z vědomí, že sám sebe člověk ve svém bytí pro druhého uchopuje jako to, co může být kdykoli překonáno, neboť žádný jedinec jistě neví, jaké bytí mu druhý přisoudil. Nicméně pokud by ho druhý miloval, stal by se nepřekonatelným (byl by absolutním cílem), a to by ho zachránilo před osudem pouhého prostředku.⁵²

Swann se však svou žárlivostí a majetnickou obsesí nechává pohltit a čtenář vidí, jak obě dvě emoce pomalu zabírají čím dál více hrdinova mentálního prostoru a činí ho stále nešťastnějším. Odetta Swanna chránila před pocitem, který zažil tu noc, kdy se ji marně snažil najít u Verduinových, a to tím, že mu dovoľovala každodenní návštěvy. Hrdina se tak mohl znovu a znovu opájet představou, že může vlastnit a líbat Botticelliho pannu.⁵³ Zároveň se však u Swanna začala rodit zvědavost, co Odetta dělává přes den. Docházelo mu totiž, že jeho milenka vede život, jenž mu zdaleka celý nenáleží. On se však toužil stát účastníkem všech jejích zálib. Chtěl se jí čím dál více přibližovat a zašel dokonce tak daleko, že se naučil mít rád její špatný vkus, “ostatně jako všechno, co pocházelo od ní, (...) protože všechno to byly zvláštní rysy, v nichž se mu podstata té ženy zjevovala, stávala se viditelnou.”⁵⁴

2.3.3 Bezmoc

Swann začínal tušit, že by se Odettě mohl zprotivit, kdyby ji navštěvoval i za dne, a proto se snažil ovládat se. Nic však nemohlo zabránit jeho touze být přítomen alespoň v její mysli. Hledal proto způsob, který by upokojil jeho potřebu a zároveň by byl příjemný i Odettě. Hrdina našel řešení v darech, které jeho milenka chtěla, a v penězích, které potřebovala. Měl v úmyslu vyvolat tím v Odettě pocit vděčnosti. Také se domníval, že pomocí v nesnázích jí ukazuje šíři svého vlivu: prostřednictvím peněz a styků se pokoušel, byť marně, prokazovat svoji moc nad světem i nad Odettou.

Nicméně představa, že v milence vyvolá pocit potřeby a závislosti, a že se mu tím podaří nějak ukotvit jejich vztah, byla falešná. Swann stále věřil, že hmotný zájem představuje větší jistotu než zalíbení a cit. Neuvědomoval si však, že přes veškerou snahu připoutat si Odettu

⁵¹ *Ibid*, s. 430.

⁵² *Ibid*, s. 431.

⁵³ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 216.

⁵⁴ *Ibid*, s. 222.

k sobě, se on sám dostával do milencina zajetí. Když Odetta viděla, co všechno jí projde, přestala si Swanna vážit a nezdráhala se toho využívat. Na druhé straně o Swannovi platilo, že čím více platil za milenciny projevy náklonnosti, tím více si jí cenil.

2.3.4 Příznaky nemoci

Swannova bolestná potřeba dokonale ovládat Odettu se stávala intenzivnější i s každým zaujatým pohledem jiného muže. Nejenže tím byla vzbuzována hrdinova žádostivost, ale vedlo ho to až k šílenství. Postupně se příznaky Swannovy nemoci začaly zhoršovat. Nemohl a ani nechtěl odtrhnout své myšlenky od Odetty, závislost na ní vzrůstala do té míry, že ji začal pociťovat i fyzicky: velice často se cítil malátný a chvěl se. Jednu z prvních větších ran mladému muži pak zasadil večer, kdy mu Odetta u Verdurinových představila Fourchevilla. Charles Swann samozřejmě zpočátku neměl v úmyslu žárlit na slečnu de Crécy, nicméně od tohoto setkání přicházel o veškeré známky štěstí. Začal se cítit churavý a smutný.⁵⁵

Čtenář přihlíží, jak mladý muž propadá horečnatým stavům, teď už plně odhodlán odhalit veškerá Odettina tajemství. Swann se samozřejmě pokoušel svou žárlivost skrýt sám před sebou i před milenkou, protože podle jeho názoru by mohla posloužit jako “důkaz, který toho z milenců, jemuž se ho dostane, navždy zprošťuje povinnost milovat dostatečně.”⁵⁶ Kromě trýznivých myšlenek se hrdina potýkal i s fyzickou bolestí. Obsesivně Odettu pozoroval a hledal jakýkoli náznak, který by mu potvrdil, že mu jeho milenka opravdu byla nevěrná. Hledal v jejích slovech lži a rozpory, které by ji usvědčily, a dále se tím pak trýznil. Působil dojmem, jako by ve své nemoci ztratil sám sebe.

Nicméně namísto toho, aby se Charles Swann usilovněji pokusil osvobodit se od utrpení, které zakoušel, rozhodl se věnovat Odettě ještě více péče. Proust vykresluje Swannovu lásku jako patologickou, jeho obsesivnost přirovnává k rakovině a ukazuje, že rozum je bezbranný tváří v tvář žárlivosti, tak jako vůči nemoci či smrti.⁵⁷ Proust tento stav dobře znal. Jeho neopětovaná láska k Alfredu Agostinellimu ho skličovala, téměř každý dopis z té doby je protknut slabostí a hlubokým neštěstím. V dopise Louisi de Robert o sobě píše jako “o velmi nemocném, a co víc, trpícím velkým zármutkem.”⁵⁸ Swannovo milostné trýznění nabíralo na síle poměrně velikou rychlostí. Těžko říct, kdy Swann dosáhl dna, protože na něho vždy čekal ještě další ochromující úder.

⁵⁵ *Ibid*, s. 244.

⁵⁶ *Ibid*, s. 248.

⁵⁷ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. 53.

⁵⁸ *Ibid*, s. 120.

Tento druh lásky, který Proust zavrhuje, je zároveň tím, který můžeme vidět v Racinově *Faidře*, kde žárlivost je pohlcující emoce vedoucí k tragédii. Jak Proust, tak Racine v literatuře uchopují lásku jako požadavek být milován. Racine je symbolem žárlivosti v lásce: neukazuje nám cit, který by měl cokoli společného s oddaností, prostřednictvím které bychom oslavovali dokonalou a ctnostnou osobu. Naopak lásku vykresluje jako žárlivou, prázdnou touhu, kterou se upínáme k milované osobě jako ke kořisti. Z této potřeby vlastnit nemůže pramenit nic než hluboká nespokojenost, je totiž pouhou náhradou lásky jako čistého citu. Racine ve svém díle ukazuje, že jde o instinkt, který pohání touhu a který pro něho představuje popření svobody.

2.3.5 Ztráta svobody

O svobodu však přichází nejen pronásledovaná osoba, ale (možná ještě více) i pronásledovatel sám. Swann nebyl schopen odpoutat se v myšlenkách od Odetty ani při těch nejobyčejnějších úkonech. Žárlivost znemožňovala vypravěči i Swannovi stát se sebou samým, najít smysl života. Marcel Proust nám tak ukazuje marnost touhy, bezvýznamnost objektu naší lásky a zklamání, kterému se říká požitěk.⁵⁹

Tím, že se Charles Swann nechal pohltnout žárlivostí, ztratil nejen kontrolu sám nad sebou, ale i svoji hodnotu. Lhal sám sobě, zatímco Odettě slepě věřil. Pomalu se začínal vědomě smířovat s pocitem utrpení: vyhradil pro něho ve svém životě místo a chápal ho jako jeho součást.⁶⁰ Každý den pak uléhal v úzkostech a oplátkou za chvilková utišení se dobrovolně vystavoval prudkým psychickým otřesům. Jediným lékem, který však působil jen dočasně, byla Odettina přítomnost. Swann se zmítal v proměnách stavů, v nichž relativní klid střídalo rozrušení a v jejichž rámci nebyl schopen předvídat, jak se zachová příště: ve svém utrpení se nevyznal, představovalo pro něho hlubokou tajemnou ránu, která ho ve dne v noci bolela.

Nakonec pochopil, že mu Odetta lže, nicméně místo zlosti ji litoval a nechával se pohlcovat malomyslností až beznadějí. Jeho pocity úzkosti se stupňovaly a stejně tak žárlivost, která “měla jakousi samostatnou životní schopnost, sobeckou, lačnicí po všem, čím by se mohla přikrmit, byť by to bylo i k jeho škodě.”⁶¹

2.3.7 Touha setrvat v iluzi, nenávisť

Ve vývoji milostného vztahu hrála důležitou roli a nešťastnou lásku udržovala při životě zejména Swannova představivost. Odetta ztratila kouzlo a půvab, ale milenci stačilo pouhé

⁵⁹ GIRARD, René. *Lež romantismu a pravda románu*, Praha: Dauphin, 1998, s. 50.

⁶⁰ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 252.

⁶¹ *Ibid*, s. 255.

vědomí, že pod povrchem se ukrývá „jeho“ Odetta. Také si klamně vykládal Odettiny výtky, které považoval za projev zájmu. Snížil se k žadonění, nicméně Odettu nechávalo chladnou. Věděla totiž, že jejím nezájmem jeho láska jen vzroste. Právě ty chvíle, kdy Odetta na Swanna zapomínala, ho k ní nejvíce poutaly. “Byl totiž v bolestném neklidu, který byl dost silný, aby k ní rozvinul lásku už tenkrát večer, kdy Odettu nenašel u Verdurinových a kdy po ní pátral celé hodiny.”⁶²

Avšak Charles Swann si nakonec začal svou nemoc uvědomovat:

Uvažoval o své chorobě tak věcně, jako by si ji naočkoval, aby ji mohl studovat, a říkal si, že až se uzdraví, bude mu lhostejné, co Odetta dělá. Ve svém chorobném stavu se však takového uzdravení bál jako smrti, protože by to ve skutečnosti znamenalo smrt všeho, čím byl nyní.⁶³

Tato choroba se rozrostla a byla spjata se všemi jeho zvyky, činy, zdravím, myšlením, spánkem, s celým jeho životem. Život pro něho přestal jevit známky radosti, vzdálil se všem svým zájmům. Odcizil se sám sobě, ale i ostatním lidem, jeho láska ho pomalu ničila: „ještě víc než předtím jeho rozkošnické a úsměvné zalíbení v Odettě, kazila Swannovu povahu a v očích ostatních lidí nadobro změnila i podobu vnějších znaků, jimiž se tato povaha projevovala.“⁶⁴ Jeho nemoc se ale dostala do takového stavu, „kdy se i nejdovádčivější chirurg v duchu ptá, je-li ještě rozumné, ba vůbec možné zbavit pacienta jeho zlovolného návyku.“⁶⁵

2.4 Procitnutí

2.4.1 Vůle uzdravit se

Bylo otázkou času, kdy si Swann uvědomí vážnost situace a začne se jí pomalu snažit vzdorovat jí a vymaňovat se z ní. Nakonec se tak stalo, ačkoli zpočátku měla jeho snaha spíše formu představy. (Pro představu znepokojené Odetty, která vlastně jen uspokojovala jeho žárlivost, nacházel záminku nenapsat jí a neseťkat se s ní, což mu nakonec pomáhalo v odvykání.) Nicméně fyzická nevolnost spolu s nepředvídatelnou mrzutostí představovaly překážky pro veškeré jeho pokusy. V této době Swann také začal více vnímat nehezkost Odettiny tváře a těla, nicméně jeho láska přesahovala oblast tělesné touhy. Osobnost slečny de Crécý v tom všem trápení neměla podstatné místo, což však bylo více méně zřejmé od začátku.

⁶² *Ibid*, s. 266.

⁶³ *Ibid*, s. 269.

⁶⁴ *Ibid*, s. 276.

⁶⁵ *Ibid*, s. 276.

Dokud byl Swann schopen sám sebe kontrolovat, dařilo se mu postupně se uzdravovat, avšak v okamžiku, kdy ulehl do postele a uvolnil sebekontrolu, se spolu se vzlykotem spustil tok úzkostných myšlenek. Tyto pocity pro něho začaly být něčím tak krutým, že když si jednou nahmatal na břicho otok, zaradoval se vidinou toho, že by mohlo jít o nádor, což by znamenalo i konec jeho utrpení.⁶⁶ Toužil po smrti nejen proto, aby ukončil své útrapy, ale především proto, aby unikl jednotvárnosti svého snažení. Avšak navzdory všem myšlenkám na smrt stále doufal, že se dožije doby, kdy přestane slečnu de Crécý milovat. Nastávaly okamžiky, kdy dokonce myslel, že už je uzdraven, nicméně druhý den se všechny jeho naděje rozplynuly. Charles Swann se ale svému utrpení postupně vyhýbal a začal hledat i rozptýlení. Snažil se rozptýlit se, nicméně během večerů, kdy vyrážel do společnosti, trpěl. Nikdo totiž nebyl schopen pochopit jeho lásku k Odettě. Všichni ho jen litovali, že je tak nemocný, a jevíli jistou rozčarovanosť nad nemorálností Odetty, která byla zdrojem veškerého Swannova trápení:

Trpěl, že zůstával uzavřen mezi lidmi, jejichž hloupost a směšnost se ho dotýkaly tím bolestněji, že nevěděli o jeho lásce, a i kdyby o ní věděli, nebyli by schopni se o ni zajímat ani dělat nic jiného než se jí vysmívat jako dětinskosti nebo jí litovat jako šílenství, a tím ho nutili, aby na ní pohlížel jako na subjektivní stav, který existuje jedině pro něho, jehož skutečnost se mu nestvrdí žádným vnějším faktem...⁶⁷

2.4.2 Nemožnost oživit lásku

Výlet do společnosti však Swannovi kromě lítosti a vzteku přinesl i nečekaný zážitek, který nejprve vyvolal prudkou bolest, oživil všechny vzpomínky, přinesl s sebou novou vlnu žárlivosti, ale také pochopení hlubin Vinteuilovy sonáty a také pochopení nemožnosti ještě někdy oživit lásku:

Avšak pojednou mu bylo, jako by [Odetta] vstoupila, a toto zjevení ho bolelo bolestí tak drásavou, že si musel sáhnout na srdce. Housle totiž vstoupily do vysokých tónů a setrvaly tam jako v očekávání, v očekávání, které se prodlužovalo, aniž housle přestaly ty tóny držet, setrvaly tam ve vytržení nad tím, že již vidí, jak se blíží předmět jejich očekávání, a v zoufalém úsilí vytrvat, až přijde, uvítat ho, než skonají, držet mu z posledních sil ještě okamžik otevřenou cestu, aby mohl projít, jako když člověk podpírá dveře, které by jinak spadly.⁶⁸

⁶⁶ *Ibid*, s. 284.

⁶⁷ *Ibid*, s. 308.

⁶⁸ *Ibid*, s. 308.

Spolu s Vinteuilovou sonátou se Swannovi se vši živostí vynořila celá minulost a doba, kdy věřil, že do něho Odetta byla zamilovaná. Roztočil se kolotoč šťastných vzpomínek, které se ale najednou vedle nezměrnosti vši té „strašné hrůzy“ jevily jako nicotné. Charles Swann byl najednou schopen vidět, jak se jeho počáteční odstup k Odettě proměnil v touhu a potřebu. Začal ale žárlit na své staré já, které se kdysi těšilo Odettině přítomnosti, jíž se současný Swann těšil jen prostřednictvím sonáty, která pro něho byla zhmotněním slečny de Crécy. Měl pocit, že hudební věta musí znát jejich milostný příběh. Pohroužil se do pocitů, které v něm melodie vyvolala, a poprvé se tak obrátil k jejímu autorovi Vinteuilovi. Snažil se pochopit, z jakého utrpení se v něm ta tvůrčí síla zrodila. Pocítil k sonátě blízkost, neboť ztělesňovala vše, čím procházel, a dávala tomu hlubší význam. Ona melodie ho v tento okamžik dovedla k větší vnímavosti, snad i k pochopení jí samotné:

A právě toto kouzlo niterného smutku se pokoušela ona krátká věta napodobit, znova je stvořit a zviditelnit, zachytit je přímo v jejich podstatě, která tkví přece právě v jejich nesdělitelnosti a v tom, že se zdají povrchní každému jinému než tomu, kdo je zakouší. A tak nutila všechny posluchače, pokud měli alespoň trochu smysl pro hudbu, aby uznali jejich cenu a pochopili jejich božskou krásu, třebaže je budou, v každé nevšední lásce, která se zrodí v jejich blízkosti, popírat.⁶⁹

Tím se Swann nejen přiblížil sonátě samotné, ale i síle umění, které často čerpá ze všeho, čím člověk prochází, a dává tomu smysl jako takovému. Podařilo se mu pochopit roli umělce jako prostředníka, který objevuje city jako hněv, lásku, něhu, vášně, vznešenost a skrze umění o nich promlouvá dál k běžným lidem. Ti pak právě díky umění mohou také nahlédnout jejich hloubku, která by bez umělcova vhledu mohla zůstat skryta. Od toho večera však Swann také pochopil, že Odettina láska, kterou mu sonáta připomněla, už neožije.

2.4.3 Propast mezi iluzí a skutečnou Odettou

Swann si nejspíše podvědomě uvědomoval, že Odetta by se mu stala lhostejnou, kdyby od ní byl daleko. Neměl však odvalu odjet a Odettu opustit, a to i přes veškeré své utrpení. Aby v tomto stavu mohl dál setrvávat, byl ochoten obětovat téměř vše – práci, záliby, přátele a dál čekat na schůzku, která stejně štěstí nepřinese. V duchu se postupně začínal ptát sám sebe, zda neudělal chybu. Podvědomě už ale chtěl svůj život od Odetty osvobodit. Dokonce si tajně přál, aby zemřela. Podobně jako opuštění zdroje jeho útrap by Swanna bývalo dokázalo vyléčit, kdyby se s Odettou mohl setkávat pravidelně a bez přerušování, čímž by se tak do jejich vztahu dostal zvyk.

⁶⁹ *Ibid*, s. 312.

Jeho láska se totiž nyní udržovala tím, že neustále v mysli bolestně předjímal to, že se Odetta opět stane na nějaký čas nedostupnou. Stačilo, aby se k tomu přidala žárlivost, a Swann byl zraněn ještě hlouběji.⁷⁰

V této době se ale také začaly viditelněji množit známky toho, že Odetta, kterou si Swann představoval, a skutečná Odetta jsou dvě rozdílné osobnosti. Swann tomu zpočátku odmítal věřit. Odsoudil anonymní dopis, ve kterém stálo, že Odetta chodila do hodinových hotelů a byla milenkou nejen velkého množství mužů, ale i žen. Jeho mysl si odmítala spojovat důkazy o prostopášnostech s Odettou. Swann naopak podezíral všechny kolem z vtípkování a plánu trápit ho. Jisté podezření ale pojal, a tak se snažil z Odetty vymámit pravdu. Podařilo se mu dohnat milenkou k částečnému přiznání, které s ním však hluboce otrásl:

Swann uvažoval o všech možnostech. Skutečnost je tedy něčím, co není v žádném poměru k možnostem, stejně jako rána nožem, kterou člověk dostane, nijak nesouvisí s lehkým pohybem oblaků nad jeho hlavou, neboť slova „dvakrát nebo třikrát“ zařala jakýsi kříž do jeho srdce.⁷¹

Netušil však, že druhá rána měla být ještě krutější: Nejenže Odetta měla poměr se ženou, ale došlo k tomu v nedávné době, když už byli spolu. Ačkoli to tedy mohl vidět, Swann si ničeho nevšiml. Bylo pro něho těžké přijmout skutečnost, že Odetta mu lhala i v době, kdy si naivně myslel, že její cit je opravdový. Pomalu však tento fakt přijímal, což se neobešlo bez veliké bolesti a utrpení, které však nakonec Swannovi pomohly otevřít oči a sundat brýle, které mu Odettu ukazovaly jen jako ženu počestnou. K poodhalování nepravostí navíc přispívala i sama slečna de Crécy, která netušila „jak velká je mezera, kterou utvořila neřest mezi jejím skutečným životem a oním poměrně nevinným životem, jaký podle Swannova starého i současného mínění jeho milénka vede“,⁷² a svým neopatrným chováním prozrazovala střípky své minulosti, které Swanna stále překvapovaly.

Život je opravdu podivuhodný a skýtá neobyčejná překvapení; zvrácenost je podle všeho něco rozšířenějšího, než se obecně myslí. Tady je žena, které jsem důvěřoval, vypadá tak prostě, tak počestně, a i když je lehkomyšlná, zdála se ve svých zálibách docela normální a zdravá: na základě jednoho nepravděpodobného udání se jí pak začnu vypytovat a to málo, co mi přizná, odhalí mnohem víc, než by člověk tušil.⁷³

⁷⁰ *Ibid*, s. 325.

⁷¹ *Ibid*, s. 324.

⁷² *Ibid*, s. 329.

⁷³ *Ibid*, s. 327.

Je však známé, že člověk má často sklony zamilovávat se do osob, do kterých by neměl. Jakmile je ale jednou „zaháčkovaný“, je velice těžké nalézt nějaký mechanismus, kterým by se mohl zachránit, a to především proto, že nespátřuje potenciální hrozbu v druhé osobě. Pomoci mu obvykle nemůže ani okolí, které nevhodnost jeho citu často velmi dobře vnímá. I Swannovi přátelé si všimli, že je nešťastný. Zdálo se jim směšné, že tak inteligentní člověk trpí pro osobu, která není ani zajímavá ani inteligentní. Nicméně jak autor ukazuje, to, komu propadneme, se dá velice těžko ovládnout racionálně: „Je to skoro stejné, jako by se někdo divil, že si někdo zamane onemocnět cholerou, když původcem této nemoci je tvor tak nepatrný jako tyčinková bakterie.“⁷⁴

2.4.4 Swannovo vystřízlivění

Marcel Proust ukazuje, jak velikou roli v tom, co právě prožíváme, hraje paměť a bolestná vzpomínka. S každým odhalením Odettiných poklesků Swannovy pochyby rostly. Přes několik chorobných záchvatů a bolestivá muka se Charles pomalu dostal do fáze, kdy jeho láska začala slábnout. Swann si začátku milostného opojení sliboval, že jakmile začne cit odcházet, pozdrží ho. Nyní však upřímně toužil, aby už byl pryč. Swannův postoj se změnil, stejně jako on sám. Marcel Proust tvrdí, že právě proto, že je nevyhnutelné, aby se naše já měnilo, musí se nutně měnit i naše emoce: „... chtěl ještě spatřit tu lásku, již právě opustil, jako chceme ještě spatřit krajinu, která nám brzy zmizí...“⁷⁵

Swann si však svou lásku ještě jednou připomněl a stalo se tak ve snu. Po probuzení mu došlo, že to nebylo jen této noci, kdy snil. Uvědomil si, v jak špatném snu žil poslední roky, a celý svůj příběh zakončil větou, ze které nejednoho čtenáře zamrazí: „Když si pomyslím, že jsem promarnil celá ta léta, že jsem chtěl umřít, že mou největší láskou byla žena, která ani nebyla můj typ.“⁷⁶

2.5 Přínosy citu

2.5.1 Větší citlivost ke kráse a umění

Podle Prousta, stejně jako podle Samuela Becketta, je sice spokojený zvyk pro člověka tišivým a upokojujícím, ale také před ním zahaluje část reality. A to tu, která v sobě nese utrpení. Dává mu tak pouze příjemnou, a tudíž i klamnou iluzižití. Nechává ho upadnout do spánku, ve

⁷⁴ *Ibid*, s. 307.

⁷⁵ *Ibid*, s. 337.

⁷⁶ *Ibid*, s. 340.

kterém člověk nechápe morálku ani estetično, ale naopak mu dovoluje ukrýt se před morálními a estetickými důsledky krutosti a utrpení jeho vlastního života.⁷⁷ Jedním z narušení tohoto zvyku je nepochybně milostný cit. Vytrhuje člověka z jeho pohodlí a ukazuje mu svět v jiných, nových, křehkých a většinou trápení obsahujících rozměrech.

I Swanna jeho soužení pro Odettu vytrhlo ze zaběhlého a důvěrně známého života nespoutaného mladého muže. Toto vytržení mu nepřineslo pouze muka z nešťastné lásky, ale i nový pohled na svět. Charles Swann mohl poprvé pohlédnout na své sociální okolí zrakem umělce. Náhle byl schopen přetvořit běžnou realitu v umělecké obrazy. Viděl svět v jiném světle a nových souvislostech a jeho sklon vyhledávat podobu mezi živými bytostmi a muzejními malbami se stal obecnějším a soustavnějším. Sám Swann se také stal citlivějším k drobným lidským příběhům, které pro něho náhle obsahovaly i trochu krásy. Hrdina opravdu začal vnímat běžné věci jinak. Například když hledal v jízdním řádu možnost přiblížit se k Odettě, „ponořil se do nejomannějšího z milostných románů.”⁷⁸ Především přikládal jiný význam věcem, které byly součástí Odettina života. „... všechny ty předměty, které pozoroval, s právě tak velikou zvědavostí a obdivem jako s vděčností, neboť ony do sebe vsřebaly jeho sny a tím ho od nich osvobodily, čímž se samy obohatily...”⁷⁹

Spolu s hledáním nových významů a souvislostí u Swanna rostla i potřeba více proniknout do tajů hudby. Oproti dřívější době v ní ale viděl mnohem víc. Jeho porozumění bylo obohaceno o to, co sám zažil v lásce a v utrpení s ní spojeném. Trýzeň, kterou prožil ve vztahu s Odettou, mu umožnila vnímat hloubku a smysl Vinteuilovy sonáty, kterou nikdy předtím nezaznamenal. Nicméně trápení samotné nestačí k tomu, aby se člověk stal umělcem. Swann skrze utrpení sice začal vnímat svět jinak, ale nikdy tento svůj pohled nebyl schopen přetvořit v umělecké dílo.

2.5.2 Plný prožitek okamžiku

Láska, potažmo utrpení, je také něčím, co nám dává zakusit život tady a teď. Takto silná a intenzivní emoce člověka pohlcuje a ukotvuje v přítomném okamžiku. Mysl má samozřejmě tendenci vracet se do minulosti a například přemítat o stavu, kdy byl tento pohlcující cit nepoznán, vzpomínat na doby, kdy byla ještě svobodná a neuvězněná sžíravými myšlenkami. Stejně tak má člověk sklony obracet se do budoucnosti v naději, že jednou přijde čas, kdy veškeré trápení pomine a on se bude moci znovu volně nadechnout. Nicméně ve stavu hlubokého prožitku je

⁷⁷ RIVERS, J. E. Proust and the Aesthetic of Suffering. University of Wisconsin Press, 1977, vol. 18, n° 4, s. 430.

⁷⁸ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 263.

⁷⁹ *Ibid*, s. 269.

velice těžké, ne-li nemožné, a to i přes tyto výlety v čase, na chvíli zapomenout na to, co prožíváme a že se tak děje právě v této chvíli. Nejedná se pouze o naši mysl, která reaguje na bolestné podněty. Jak je zřejmé ze Swannova příkladu, i tělo proti utrpení z vášně fyzicky bojuje a s naléhavostí je tak připomíná.

Člověk se může pokusit utéct, ale útěk od veškerého trápení by zároveň znamenal útěk od reality. Takové zakoušení přítomnosti znamená i plné uvědomování si času a jeho plynutí, a to může být pro každého jedince důležitou životní zkušeností, neboť prožitek proudu času nám může sloužit jako důkaz kontinuity naší existence. Marcel Proust může mít pravdu a láska je opravdu pouhou iluzí. Nelze však říct, že vše s ní spojené je nereálné a zbytečné, neboť bolest, kterou působí, je reálná a ukazuje nám náš pravý život.

2.5.3 Poznání lidských emocí

Důležitost bolesti nespočívá jen v tom, že je reálná. Říká nám také něco o tom, jakým způsobem mohou lidské bytosti zakoušet svět. Tím, že člověk sám zakusí, jaké to je milovat, nenávidět, žárlit, zoufat, chtít, doufat, nepozná jen své vlastní nitro, ale také nitro a prožívání druhých. Autor ve svém díle ukazuje, že pro plné pochopení je nutné v onom pocitu klesnout až na samé dno, plně se mu oddat a proniknout do jeho podstaty, která jako jediná může být společná pro všechny cítící živé bytosti. Když pak člověk pochopí způsob, jakým prožívá emoce, jak reaguje na dané situace, může se mu podařit nalézt vzorce chování pozorovatelné i u ostatních, neboť jsou všem lidem společné.

William Carter ve své knize ukazuje, že Marcel Proust měl ve zvyku pozorovat sebe samého a stejně tak i ostatní: představoval si sám sebe jiného než ve skutečnosti, vymýšlel si situace, ve kterých by mohl být šťastný, vytvářel si v hlavě bolestivá dramata, analyzoval chování ostatních v marných situacích. To vše ho také nejspíše připravilo na to, aby mohl napsat své velké dílo, ve kterém ze všeho nejvíc skutečně čerpal sám ze sebe. William Carter dále připomíná dopis, který Marcel Proust v roce 1919 napsal Violet Shiftové a ve kterém stojí, že „umění je neustálé obětování sentimentu pravdě.“⁸⁰

2.5.4 Subjektivita

Nicméně pro to, aby se člověk mohl stát svým vlastním prostředkem pro uměleckou tvorbu, je nejdříve důležité naučit se vnímat své vlastní já. K tomu, aby mohl prozkoumat trvalé dojmy, které v něm život zanechal, je nezbytné, aby se probil skrze všechny vnější bariéry ke

⁸⁰ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. 186.

svému opravdovému já. A otřesy, které člověka v životě potkávají a absorbují, jsou potenciálním zdrojem poznání sebe sama, protože člověk vystavený těmto odstrašujícím zkušenostem před sebou nemůže utéci, je nucen přiznat si svou subjektivitu. V bolesti a utrpení získává možnost zakusit sebe sama se vši intenzitou, poznávat své reálnější já upevněné v přítomném okamžiku.

V zavalení silnou emocí a ve vyčerpanosti, kterou s sebou všechny útrapy nesou, je pro člověka velmi těžké najít sílu něco si nalhávat, přetvařovat se či se ukrývat, a to jak sám před sebou, tak před ostatními. Člověk bojuje s vlastními pocity, které na něho doléhají se vši vážností a kterých se téměř nelze zbavit. Těžko by bylo možné „odpárat“ je, už jen proto, že jsou jen a jen jeho.

Lidské bytosti jsou z velké části bytostmi citovými a čím víc své emoce prozkoumávají, tím více také poznávají své já. Čím upřímněji jim čelí, tím větší je šance opravdu stát tváří v tvář pravdivému subjektivnímu já. To se pak může stát pilířem pro tvorbu, která se podle Marcela Prousta jako jediná může stát způsobem jak sjednotit, či dokonce přetvořit vlastní identitu. Nicméně pro toto vše je třeba, aby byl umělec při onom nošení se do sebe a hledání všech impresí, které v nás život zanechává, nejen naprosto upřímný, ale také trpělivý, neboť k jejich dosažení vede dlouhá a ne vždy snadná cesta.

2.5.5 Inspirace pro dílo

Marcel Proust věří, že trápení a strasti velice často hrají nezbytnou roli ve vytváření umělcovy vlastní vize, kterou on pak může dál rozvíjet, posilovat, dávat jí tvar a směr. Mysl a imaginace samotné jsou podle Prousta zajisté úctyhodné, nicméně nepředstavují onu hybnou sílu. Tu spisovatel přisuzuje utrpení, o kterém se domnívá, že má sílu uvést vnitřní svět do pohybu. Zmiňuje i zármutek, který rozvíjí a povznáší sílu ducha.⁸¹

Jak je zřejmé z předchozích stránek, jedním z fenoménů, které nám dávají poznat tuto bolest, která se může stát zdrojem vnitřního pohybu, je láska, která podle autora nikdy nemůže vést ke štěstí, neboť milujeme pouze ty osoby, které nás činí nešťastnými, a v momentě, kdy toto neštěstí pomíjí, pomíjí i sama láska.

Nicméně i trýznění samo je pomíjivé. Na začátku *Času znovu nalezeného* vypravěč poukazuje na to, že tak jako vše ve světě i utrpení jednoho dne začíná slábnout, až se vytratí. Spolu s ním ale odchází i krása, kterou utrpení přineslo s sebou.⁸² Aby tuto krásu člověk mohl znovu vytvořit, musí znovu vytvořit i muka a přetavit je v dílo. Spolu s tím znovu vytváří i své vzpomínky, což v jistém ohledu znamená i vytváření sebe sama. Znovustvořením sebe samého a

⁸¹ KRISTEVA, Julia. *Le Temps sensible: Proust et l'expérience littéraire*. Paris: Gallimard, 1994, s. 440-445.

⁸² PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času VII. Čas znovu nalezený*, Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 220-221.

všech dávno uplynulých prožitků pak lze překonat neúprosný tok času, snad i smrt. A přesně v této přeměně všeho, co život přinesl a co se jevilo jako naprosto ztracený čas, v umělecké dílo, které by pak o nich vyprávělo dalším generacím, Marcel Proust, stejně jako vypravěč, nachází útěchu.

I Charles Swann však dává svým životním strastem jistý přesah, neboť jeho selhání slouží za příklad ostatním. Nicméně on sám nakonec zůstal zaslepen svou posedlostí a nikdy nebyl schopen rozpoznat podstatu bytí, o jejíž dosažení usiloval. Otevřel sice dveře umění, ale (na rozdíl od vypravěče a autora) nepochopil, že celá pravda spočívá v uměleckém poslání.

3. Závěrem

3.1 Swannova zkušenost – předzvěst Marcelova příběhu

První díl *Hledání ztraceného času* nám ukazuje marnost a nesmyslnost lásky, která je pouhým odrazem představ, zvyku, času a vzpomínek, v jejichž středu stojí iracionální touha. Důvody nemožnosti jejího naplnění Marcel Proust detailně rozvádí a ilustruje na příkladu milostného vztahu Charlese Swanna, který se od nezájmu přes počínající zamilovanost postupně přetavil až do obsesivního, patologického stavu šíravé touhy zaměňované za lásku, aby se po letech ohlédl zpět a vystřízlivěn spatřil všechna ta ztracená léta, která věnoval ženě, jež pro něho ve skutečnosti nebyla nikterak výjimečná.

Swannův příběh tímto však nekončí, protože je předznamenáním životní zkušenosti samotného vypravěče. Charles Swann se dá považovat za jakéhosi vypravěčova “náhradního otce”. Vypravěč později přiznává, že prvotní materiál jeho zkušenosti, který se má stát materiálem i pro jeho knihu, k němu poprvé přišel od Swanna.⁸³ Vypravěčův milostný vztah s Albertinou je opravdu plný narážek na to, jak vypravěč opakuje a zároveň překonává soužení podobné tomu, které Swann zažil s Odettou.

Vypravěčova láska k Albertině, sexualita ve své žárlivé a obsesivní podobě je autorem ukázána jako překážka dosažení vyšších cílů. Stejně jako Swannovi před ním i jemu znemožňuje stát se spisovatelem. Na začátku vypravěč stejně jako Charles Swann nechápe lidský úděl. Na rozdíl od něho se však poučí, pochopí, že životní zkušenost dostane smysl pouze ve chvíli, kdy ji přetvoří v dílo a nalezne tak správnou cestu, která Swannovi zůstala skryta.⁸⁴

⁸³ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. 127.

⁸⁴ *Ibid*, s. 187-188.

Nelze si také nepovšimnout jisté podobnosti mezi Marcellem vypravěčem a Marcellem Proustem, autorem *Hledání ztraceného času*. Proust chtěl své vlastní životní zkušenosti převést do románu, neboť věřil, že v životě a v umění je ztráta vlastní fyzické substance kompenzována poznáním sebe sama a porozuměním potíží spojených s lidstvím. Toto poznání se pak může a má stát základem uměleckého díla. Tímto způsobem úporná a bolestivá práce, kterou láska, potažmo život, obnáší, není ztracena, ale může vést k umělecké tvorbě.⁸⁵

3.2 Milostné utrpení - cesta k pravdě

Marcel Proust vnímal lásku jako nesmyslnou a marnou nejen proto, že je pro něho nerozlučná od utrpení, ale i proto, že nepředstavuje nějaký hlubší a stálý cit, který by člověka ukotvil ve světě a obohatil ho významem. Považovat lásku za smysluplný celek by podle Prousta bylo iluzí:

Neboť to, co považujeme za svou lásku, za svou žárlivost, není vždy táž souvislá a nedílná vášeň. Skládá se z nekonečného počtu postupných lásek, rozdílných žárlivostí, jež jsou efemerní, ale svým nepřetržitým proudem vyvolávají dojem celku, dávají iluzi jednoty. Život Swannovy lásky, věrnost jeho žárlení byly složeny ze smrti, z nevěrnosti, nesčetných tužeb, z nesčetných pochybností, a jejich společným předmětem byla Odetta.⁸⁶

Marcel Proust není jediným francouzským autorem, který k lásce přistupuje se skeptickým odstupem. Jak již bylo řečeno, autoři 17. století lásku vnímali také negativně a často ukazovali ve svých dílech nebezpečí, která jsou s ní spojená. Láskou jako marností se však zabývá francouzská literatura i po Proustovi. Za nejvýraznějšího pokračovatele by se v tomto ohledu dal považovat Jean-Paul Sartre, který lásku vnímá především v perspektivě konfliktu a ukazuje tři možné scénáře vývoje tohoto citu: jsme schopni zachovat si svůj vlastní rozum, ale nejsme zamilovaní; zamilujeme se, ale kdykoli můžeme přestat milovat; opravdu se zamilujeme, ale pak se stáváme otroky tohoto citu, což je podle Sartra ta nejhorší možnost, neboť přestáváme být myslícím subjektem. Vůči druhému je pak podle Sartra možné přistoupit dvěma způsoby – snažit se zmocnit se jeho svobody, nebo se snažit pohltit transcendenci druhého, aniž bychom ho zbavovali svobody. Podle filozofa oscilujeme mezi dvěma přístupy a pohybujeme se tak v začarovaném kruhu, ze kterého nelze vystoupit. Druhý nám uniká, když ho hledáme, a drží nás, když mu

⁸⁵ *Ibid*, s. 120.

⁸⁶ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 332.

unikáme. V tomto můžeme najít podobnost s Proustovým přesvědčením, že jakmile vlastníme toho, koho chceme, uvědomujeme si, že už ho vlastně nechceme. Sartre soudí, že láska pak vždy musí vyústit ve svůj nezdár a z tohoto mrtvého citu se vynořuje touha a neuspokojenost. Filozof navíc nechápe zdroj snahy uchopit svobodu druhého pouze jako neovladatelný cit. Tato snaha podle něho vzniká spíše proto, aby se daný jedinec mohl sám definovat jako předmět (snaha identifikovat se se subjektivitou milovaného a tím se také stát základem jeho objektivní identity ve světě), dosáhnout úplnosti. Nicméně snaha získat svou identitu prostřednictvím druhého je podle Sartra odsouzena k nezdaru. Je to nemožné i proto, že čistá subjektivita druhého je iluzí, neboť i on neustále osciluje mezi já-subjektem a já-objektem.⁸⁷

Marcel Proust však věří, že tato nešťastná milostná zkušenost může vést k hlubšímu poznání, a tím nabýt určitého smyslu. V okamžiku, kdy se necháváme pohltit vlastním subjektivním prožíváním, obsesí, marným pronásledováním citu, který považujeme za vznešený, a klesneme až na samé dno toho všeho, můžeme naleznout něco, co je nedílnou součástí, dalo by se říci podstatou, lidství. Veškerá marnost, zbytečnost, bolest tvoří značnou část reality lidského života, a pokud ho chceme uchopit jako celek, ve vší upřímnosti a pravdě, není možné se jich zbavit. Naopak je nutné jim vyjít vstříc, ponořit se do nich, prozkoumat je, nalézt jejich princip, ve kterém spočívá soužení veškerých bytostí. Proust považoval za morální povinnost velkého umělce, aby o tomto poznání, o této pravdě, zpravil svět.

3.3 Umělecké dílo – vykoupení bolesti, překonání smrti

Jak již bylo řečeno, Proust věřil, že bez hlubokého prožitku utrpení, které s sebou přináší život, by umělec nikdy nemohl vytvořit dílo, které si představoval. Viděl úzký vztah mezi utrpením, poznáním a uměleckou inspirací a tvorbou. Začarovaný kruh všeho trápení pak může být zmírněn vykupující silou umění.⁸⁸ To platí i pro vypravěče *Hledání ztraceného času*, který si na konci uvědomuje smysl vší marnosti, kterou procházel právě proto, aby ho připravila na umělecké poslání. Poté, co se nechává plně pohltit, skoro až zničit utrpením, získává možnost nade vše se povznést a stvořit dílo, jehož pravda obohatí životy příštích generací:

Já říkám zase, že krutým zákonem umění je, aby lidské bytosti a abychom my sami umírali a vyčerpali předtím všechny bolesti, aby tak vyrašila tráva nikoli věčného zapomnění, ale věčného

⁸⁷ SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 473.

⁸⁸ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. 184-188.

života, bujná tráva plodných děl, na níž příští generace přijdou vesele zasednout, aniž se budou starat o ty, kdo spí pod ní, ke své „snídani v trávě“.⁸⁹

Řada kritiků v této větě vidí umělcův sen skrze tvorbu dosáhnout nesmrtelného života.⁹⁰ Marcel Proust si kladl otázku, co má onen smysl, co nás přečká. Bylo mu jasné, že jedinec sám smrt nepřekoná. Odpověď našel v umění, jež podle něho jako jediné má tu moc porazit čas. Nicméně oné nesmrtelnosti dané dílo dosáhne jen ve chvíli, kdy se autorovi podaří stvořit obraz ne svého pomíjivého bytí, ale veškerého lidství, které v sobě nese.⁹¹ Proust tak i z Marcela-vypravěče udělal představitele utopické vize umělce, který má nechat vyvěrat své vášně a poznat je, neboť to jsou city a vášně celého lidstva. Tak se z egoisty stane altruista, který marným usilováním promění ztracené roky v transcendentní dílo.⁹²

3.4 Dosažení pravdy – možnost promluvit ke čtenáři

Na konci *Hledání ztraceného času* se tedy Marcel-vypravěč dostává blíž k přijetí smrti, neboť vidí, že má ještě dost času na to, aby ji překonal tím, že stvoří své velké dílo a napíše román. Tento román pak nereflektuje pouze pravdu jeho života, ale zachycuje esenciální aspekty lidského bytí, neboť v průběhu času s sebou život skrze generace nese stále tentýž hněv, smutek, hrdinství, posedlost. Jedině umění může podle Prousta překročit hranice nastavené fyzickou láskou a žárlivou majetnickostí, které samy o sobě nemají žádný smysl. Spisovatel však proto musí nechat rozeznít své nejhlubší pocity, které utrpení spojené s láskou rozdmýchaly. To ovšem vyžaduje odvalu, neboť spisovatel nejdříve musí opustit drahou iluzi lásky a přijmout pravdu. Teprve poté může odložit své do sebe zahleděné já a svou zkušeností být užitečným průvodcem druhým. Podle Prousta totiž opravdovému umělci, v tomto případě spisovateli, má jít o osvětlení cesty čtenářům a jejich nasměrování k vlastnímu hledání, na konci kterého by objevili nejen svou osobní pravdu, ale spatřili také onu pravdu univerzální, která je podle Prousta nám všem společná.⁹³

Vidíme tedy, že Proust svou snahou předat poznání dál, hlásat do světa pravdu, které nikdo z nás neuteče a kterou bychom měli poznat, uznává morální povinnost autora. Literatura a umění

⁸⁹ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času VII. Čas znovu nalezený*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 177.

⁹⁰ RIVERS, J. E. Proust and the Aesthetic of Suffering. University of Wisconsin Press, 1977, vol. 18, n° 4, s. 425-442.

⁹¹ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. 192.

⁹² Ibid, s. 185.

⁹³ HOGAN J. A. The Past Recaptured: Marcel Proust's Aesthetic Theory. *Ethics*, 1939, vol. 49, n° 2, s. 191.

obecně se podle jeho názoru možná mohou osvobodit od morální konvence, ne však od morálky samotné, jak o to usiloval modernismus. Marcel Proust ve svém díle neusiluje pouze o estetické, ale i o etiku. Dokazuje, že štěstí lze nalézt pouze tím, že stvoříme něco, co je nadčasové. Lásku chápe pouze jako prostředek, jinak ji ukazuje jako sobeckou, majetnickou, svádějící nás z cesty.

Proustovo dílo čtenáře nejen nutí uvědomit si marnost pronásledování lidských tužeb, ale nabízí mu i řešení, které spočívá ve tvorbě díla, které by obohatilo další generace. Na to, abychom se ale dokázali zprostit požitků, našich chutí a vášní, je potřeba určité racionalizace, která stejně tak platila za důležitou v klasicismu. Neznamena to zbavit se emocí, ale naučit se je kontrolovat a nepřestat následovat hodnoty, které nás vedou k dosažení vyššího dobra.

3.5 Proust jako pokračovatel klasické moralistické tradice

Proustova vize je kosmická, neboť se snaží stvořit fiktivní svět, který by se neustále rozpínal, což je jeden z moderních aspektů tvorby.⁹⁴

Nicméně Proustovo navazování na moralistickou tradici je podle mého názoru jasně zřejmé. Nejde jen o společný skeptický postoj k lásce, který můžeme vidět i u existencialistických autorů, kteří následovali po Proustovi (Jean-Paul Sartre či Maurice Merleau-Ponty). Analýza Swannova milostného vztahu k Odettě spíše posloužila jako důkaz, že pro moralistní a klasicistní tradici i pro Marcela Prousta je společné především to, že věří, že lze dospět k univerzální a nadčasové pravdě, a tu pak přetavit v nesmrtelné umělecké dílo, které by ji hlásalo dál. Marcel Proust má ambici zachytit francouzskou mentalitu a podle Kristevy je zdroj této touhy klasický.⁹⁵

Na rozdíl od mnohých klasicistních autorů však Marcel Proust ve svém díle neobviňuje, spíše pozoruje. *Hledání ztraceného času* představuje dílo plné metaforických reflexí, které jsou často neočekávané a překvapující svou pravdivostí. Pro Marcela Prousta je důležité nejen zachytit život, ale i rozpoznat všeobecně platné zákony, a ty následně převést do slov. K tomu, aby tyto zákony našel, však potřebuje vycházet z osobní zkušenosti, potřebuje se ponořit do všeho utrpení, které život přináší. Tato zkušenost pak často bývá neoddělitelná od touhy a lásky.

Ostatně dílo, na němž spolupracovaly naše žaly, může být interpretováno z hlediska naší budoucnosti zároveň jako předzvěst utrpení i jako šťastná předzvěst útěchy. (...) Z jiného hlediska je však zase dílo znamením štěstí, protože nám dává poznat, že v každé lásce to, co je jednotlivé, bezprostředně souvisí s tím, co je obecné, a učí nás přenášet se od prvního k druhému dík jakési

⁹⁴ CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014, s. 193.

⁹⁵ KRISTEVA, Julia. *Le Temps sensible: Proust et l'expérience littéraire*. Paris: Gallimard, 1994, s. 241.

gymnastice, která člověka činí vůči žalu odolnějším, protože nás má k tomu, abychom nedbali na jeho příčinu a místo toho hleděli hlouběji pochopit jeho podstatu.⁹⁶

⁹⁶ PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času VII. Čas znovu nalezený*. Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 216.

Résumé:

Tvorba Marcela Prousta, autora francouzské literatury 20. století, vykazuje kromě modernistických rysů i rysy vlastní francouzské klasicistní tradici. Jedním z nich je skeptický přístup k lásce. Proust věřil, že obrácením se do sebe je možné objevit podstatu veškerých věcí a že morální povinností umělce je hlásat tuto pravdu skrze své dílo dál. Avšak k plnému pochopení reality je podle Prousta potřeba prožít strast. Jedním z fenoménů často spojovaných s utrpením je právě láska, která umělce může dovést k oné pravdě. Láska sama o sobě smysl nemá, což Proust detailně ilustruje na příběhu Swanna a jeho milostného citu k Odettě v prvním díle *Hledání ztraceného času*. Autor poukazuje na fakt, že cit se dá zpochybnit ihned od začátku. Většinou se člověk zamilovává do osob, které jsou pro něho nevhodné, ale prostřednictvím jím vytvořené iluze k nim přeci jen nalézá cestu. Jakmile se cit jednou zrodí, je téměř nemožné odolat mu. Čím více je pak druhá osoba nedostupná, tím více po ní člověk touží. Spolu s touhou pak narůstá majetnickost, která jde ruku v ruce s žárlivostí a obsesí, kterými se milující často nechává zcela pohltit. Stav bezmoci a utrpení se pak podobá stavům nemoci. Ačkoli jedinec tuší, že přichází o svobodu, a pocity utrpení jsou pro něho často nesnesitelné, touží v iluzi lásky setrvat. Od milované osoby toho člověk snese opravdu hodně, než z citu procitne a najde vůli uzdravit se. Pak je jen otázkou času, než si uvědomí, že to, co považoval za lásku, již nelze oživit. Následně milující spatří propast mezi iluzí, které propadl, a skutečnou osobou, načež plně vystřízliví. Toto vše však Marcel Proust nepovažuje za pouhou ztrátu času. Prostřednictvím nešťastné lásky se člověk může stát vnímavějším ke kráse a umění, naučí se plně prožívat okamžiky, lépe pozná lidské emoce a své já. V neposlední řadě pak taková zkušenost milostného utrpení je podle autora jednou z cest k pravdě a tedy i inspirací a materiálem pro dílo, kterým umělec vykupuje svoji bolest a jehož prostřednictvím může promlouvat ke čtenáři. Marcel Proust se ve svém díle snaží rozpoznat všeobecně platné zákony a ty převést do slov a dát jim tak nesmrtelnost. V tomto ohledu Marcel Proust může být považován za pokračovatele francouzské moralistické tradice.

Résumé:

Dans l'œuvre de Marcel Proust, auteur de la littérature française du XXe siècle, l'on peut trouver des traits modernistes ainsi que des traits propres à la tradition française classiciste, tels que l'approche sceptique de l'amour. Proust croyait qu'en se tournant vers soi-même, il est possible de découvrir l'essence des choses. D'après l'auteur, l'artiste a le devoir moral de transmettre la vérité à travers son œuvre. Cependant, selon Proust, pour bien comprendre la réalité, il faut souffrir. L'un des phénomènes souvent associés à la souffrance est l'amour. C'est ce sentiment qui peut mener l'artiste à la découverte de cette vérité fondamentale. L'amour, lui-même, n'a pas de vrai sens. Cela est démontré au moyen de l'histoire de l'amour de Swann pour Odette, dans la première partie d'*À la recherche du temps perdu*. L'auteur montre que le sentiment peut être remis en question dès le début. La plupart du temps, on tombe amoureux d'une « mauvaise personne ». Toutefois, grâce à une illusion, que l'on se fabrique de toutes pièces, il est possible de trouver un chemin vers la personne aimée. Une fois l'émotion née, il est pratiquement impossible de lui résister. Plus la personne est indisponible, plus on la désire. La convoitise est suivie par un sentiment possessif croissant qui est fréquemment accompagné de jalousie et d'obsession. L'amoureux est par la suite dévoré par ces sensations. Ces états d'impuissance et de souffrance ressemblent donc à des états pathologiques. Bien que l'individu se rende compte qu'il perd sa liberté et même s'il trouve cette souffrance insupportable, il désire garder son illusion de l'amour. Une personne aimée peut nous blesser à de nombreuses reprises, avant qu'on ne trouve la force et la volonté de « guérir ». Il s'agit seulement d'une question de temps pour que l'on ne se rende compte que ce que l'on a considéré comme l'amour est désormais éteint et ne peut plus être réveillé. On ouvre les yeux pour voir enfin l'illusion qui nous a éblouis. Il faut aussi un certain effort de percevoir l'écart qu'on a établi entre nos illusions et une personne réelle. Néanmoins, ce processus ne représente pas pour Marcel Proust une perte de temps. En effet, à travers l'amour malheureux, nous pouvons devenir plus sensibles à la beauté et à l'art, apprendre à vivre pleinement lors de tous les moments, mieux comprendre soi-même. Pour l'auteur, l'expérience de cette souffrance amoureuse constitue l'une des voies vers d'accès à ce qu'il appelle la vérité. Elle représente alors l'inspiration et le matériel indispensables à l'œuvre, qui dépasse sa douleur. Le livre achevé à travers lequel l'artiste peut parler au lecteur. Dans son œuvre, Marcel Proust cherche à sonder

les lois générales qui puissent être traduites en mots et à les pouvoir ainsi de l'immortalité. À cet égard, Marcel Proust peut être considéré comme l'un des successeurs de la tradition des moralistes français.

Bibliografie:

Primární:

PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času I. Svět Swannových*. Praha: Rybka Publishers, 2012.

PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času VII. Čas znovu nalezený*. Praha: Rybka Publishers, 2012.

RACINE, Jean. *Phèdre*. Paris : Bordas, 1968.

Sekundární:

Monografie:

BÉNICHOU, Paul. *Morales du grand siècle*. Paris : Gallimard, 1976.

CARTER, William C. *Proust in Love*. New Haven: Yale University Press, 2014.

CARBON, Mauro. *Proust et les idées sensibles*. Paris : Vrin, 2008.

GIRARD, René. *Lež romantismu a pravda románu*, Praha: Dauphin, 1998.

KRISTEVA, Julia. *Le Temps sensible : Proust et l'expérience littéraire*. Paris : Gallimard, 1994.

SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota*. Praha: OIKOYMENH, 2006.

STRAUSS, Walter A. *Proust and Literature: The Novelist as Critic*. Cambridge: Harvard University Press, 1957.

TADIÉ, Jean-Yves. *Marcel Proust: A Life*. London: Penguin Books, 2001.

VAN DELFT, Louis. *Les moralistes : une apologie*. Paris : Gallimard, 2008.

Odborné články:

CAMBELL, J. A. Marriage Made in Heaven? Racine and Love. *Modern Language Review*, 2006, vol. 101, s. 682-690. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <https://idp.cuni.cz/cas/login?service=https%3A%2F%2Fidp.cuni.cz%2Fidp%2FAuthn%2FExtCas%3Fconversation%3De1s2&entityId=http%3A%2F%2Fshibboleth.ebscohost.com>

GAMMELGAARD, Judy. Love, drive and desire in the works of Freud, Lacan and Proust. *The international journal of psychoanalysis*, 2011, vol. 92, s. 963-983. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=mdc&AN=21843244&site=eds-live&scope=site&lang=cs>

HOGAN, J. A. The Past Recaptured: Marcel Proust's Aesthetic Theory. *Ethics*, 1939, vol. 49, n° 2, s. 187-203. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2988720>

JEFFERSON, L. M. Proust and Racine. *Yale French Studies*, 1965, n° 34^[1]_[SEP], s. 99-105. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2929527>^[1]_[SEP]

LYONS, J. D. The Case for Reasonable Love. *Seventeenth-Century French Studies*, 2013, vol. 31, n° 2, s. 97-110. [online]. [cit. 2017-09-08]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1179/175226913X13789831448189>

MORIARTY, Michael. Love and love of self in early modern French writing. *Seventeenth-Century French Studies*, 2013, vol. 35, n° 1, s. 80-97. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1179/0265106813Z.00000000024>

MORRISON, K. A. Myth, Remembrance, and Modernity: From Ruskin to Benjamin via Proust. *Comparative Literature*, 2007, vol. 60, no. 2, s. 125-141. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=edb&AN=33958536&site=eds-live&scope=site&lang=cs>

RIVERS, J. E. Proust and the Aesthetic of Suffering. *University of Wisconsin Press*, 1977, vol. 18, n° 4, s. 425-442. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1208170>^[1]_[SEP]

SIDORSKI, David. Modernism and the Emancipation of Literature from Morality: Teleology and Vocation in Joyce, Ford, and Proust. *New Literary History*, 1983, vol. 15, n° 1, s. 137-153. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/468997>^[1]_[SEP]

WHITMOYER, Keith. Philosophy of Weakness: Merleau-Ponty on Fugitive Love and the Wisdom in Letting Die. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 2017, vol. 48, n° 1, s. 1-15. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/00071773.2016.1181367>

